

Tone Danielsen

Making Warriors in a Global Era. An Ethnographic Study of the Norwegian Naval Special Operations Commando

ISBN: 9781498561839, Lanham, Maryland: Lexington Books 2018

Heidi Mogstad

Postdoktor, CMI

Heidi Mogstad har en PhD i sosialantropologi fra Universitetet i Cambridge og er postdoktor ved CMI på prosjektet WAR FUN. Hun har tidligere forsket på strukturell fattigdom og vold i Sør-Afrika og frivillig humanitært arbeid og flyktningaktivisme i Norge og Hellas.

heidi.mogstad@cmi.no

Antropologisk feltarbeid er ekstremsport, hevdet Fredrik Barth i et intervju med Dagbladet i 2005 (Eide, 2005; se også Barth, 2008). Det var det i alle fall for Tone Danielsen. I løpet av de 18 månedene hun tilbragte sammen med den norske Marinejegerkommandoen (MJK), hoppet hun i fallskjerm, klatret fjellvegger og deltok på en kald og utmattende marsj under den såkalte helvetesuka for nye aspiranter. Hun var også vitne til en tragisk ulykke der en av MJKs operatører falt da han skulle klatre ombord i et skip, og beklageligvis døde av skadene. I god antropologisk tradisjon var Danielsen forøvrig også til stede i mer hverdagslige situasjoner, og pratet med marinejegere på ulike nivåer fra aspiranter til senioroffiserer. Resultatet er en banebrytende og informativ etnografi av den særegne institusjonelle kulturen i MJK, og om hva som kreves for å kunne bli, prestere og ikke minst fungere som en norsk elitesoldat i «den globale æra.»

Studere eliter

Gjennom disiplinens relativt korte historie har antropologer som regel studert mennesker og samfunn langt borte, både geografisk og kulturelt (Asad, 1972; Lewis, 1973). Antropologer har som oftest også studert «nedover», dvs. mennesker og grupper med mindre makt og innflytelse enn dem selv (Nader, 1972), og problematisk nok har dette ofte medført enklere innpass. I nyere tid har imidlertid antropologer i større grad begynt å studere egne samfunn, og ikke bare «nedover», men også «sideveis» og «oppover», inkludert statlige institusjoner, majoriteter og eliter. Likevel har det være få etnografiske studier av militære, og enda færre av spesialstyrker (SOFs). Resultatet av dette er at denne genren preges av maskuline heltennarrativer – historier fortalt nesten utelukkende av og om menn – og som oftest av insidere eller journalister på korte oppdrag.

Making Warriors in a Global Era er et interessant og viktig bidrag som både utfordrer og nyanserer disse maskuline heltehistoriene. Boka er et resultat av Danielsens banebrytende feltarbeid med Marinejegerkommandoen (MJK): den maritime bestanddelen av norske spesialstyrker. Kort oppsummert skiller spesialstyrker seg fra konvensjonelle styrker ved at de opererer i mindre enheter, og at de både organiserer seg og utfører oppdrag på ukonvensjonelle måter. Som Danielsen beskriver, har spesialstyrkene de senere årene fått større oppmerksomhet og betydning, både globalt og nasjonalt. Fra å ha vært små og relativt ubetydelige avdelinger under den kalde krigen har de – spesielt etter 9/11 og krigen mot terror – blitt svært ettertraktet, og har fått både flere arbeidsoppgaver og økt finansiering og status.

Unik tilgang

For de aller fleste forskere er det nærmest utenkelig å få tilgang til et slikt elitemiljø. Som Danielsen beskriver, er spesialstyrkene «ekstremt lukkede samfunn» (s. xxxii) med høy grad av hemmelighet og generell mistro til utenforstående. «Den eneste måten å få tilgang er å bli invitert –men selv da er det utfordrende», medgir Danielsen (ibid). Det var også slik det skjedde.

Våren 2010 ble Danielsen oppringt av den nylig ansatte sjefen av MJK, Tom Robertsen. Robertsen hadde tatt over ledelsen like før en omfattende omorganiseringsprosess, og var bekymret over om kulturen i MJK ville overleve disse endringene. Uvanlig nok kjente Robertsen også til antropologisk metode, og fortalte Danielsen at han ønsket «et perspektiv på MJKs kultur fra noen utenifra». Forespørselen var både uortodoks og modig (s.3), men som Danielsen selv erkjenner, var hun ikke en tilfeldig utvalgt forsker. Etter at hun hadde jobbet flere år for det norske forsvaret, både på operativt og strategisk nivå, hadde Danielsen ikke bare kunnskap, men også et personlige nettverk bestående av flere fra spesialstyrkene. Som hun selv erkjenner i boka, ville ikke invitasjonen kommet uten disse personlige relasjonene bygget på gjensidig respekt og tillit (s.2).

Selv om Danielsen utvilsomt drar nytte av sin tidligere kunnskap om og erfaring fra Forsvaret, er *Making Warriors in a Global Era* hovedsakelig basert på feltarbeidet Danielsen gjorde for sin doktorgrad. I 18 måneder bodde og jobbet hun sammen med de utelukkende mannlige MJK-operatørene. Feltarbeidet var multi-lokalt og innebar mange døgn på reisefot. Som en «organisatorisk nomade» (Vike 3013) reiste hun på tvers av landet, for å observere (og noen ganger delta på) ulike øvelser, og besøke og snakke med ansatte og menige i forskjellige staber og skvadroner.

Marinejegerne var alle fullt klar over hennes rolle som forsker (hun var kjent som «antropologen»), men de fulgte ordrene fra sin øverstkommanderende og integrerte henne i sitt arbeid og hverdagsliv. Til tross for at Danielsen, ifølge henne selv, var en godt voksen dame som var redd for både høyde og våpen, deltok hun på flere tøffe øvelser, inkludert rollespill (der Danielsen spilte skurk, og både ble lagt i bakken og avhørt), fallskjermhopp i 18 minusgrader og en lang og utmattende marsj under aspirantenes «helvetesuke». Som Danielsen selv oppsummerer i det avsluttende kapittelet: «Å gjøre langvarig feltarbeid i en spesialstyrkeenhet som hovedsakelig jobber over polarsirkelen var fysisk krevende, utfordrende, nervepirrende, skummelt, veldig morsomt, og veldig, veldig kaldt» (178). I tillegg til å gi henne uvurderlige kroppslige erfaringer, bidro denne deltagelsen til å skape aksept og tillit hos «gutta». Denne aksepten illustreres gjennom flere sitat i boka, inkludert et der Danielsen ble introdusert av en norsk marinejeger til en amerikansk kollega: «Hun ble med på alt; hun er gæren – passer godt inn i MJK» (s. 22). Det største gjennombruddet kom imidlertid da Danielsen ble vitne til en fatal fallulykke der en av MJKs operatører mistet livet. Daniel-

sen ble inkludert i troppens sorgprosess og ritualer, noe som ga henne både økt tilhørighet og forståelse (s.20).

Bokas struktur

Making Warriors in a Global Era begynner med et kort forord av Anna Simons, sosialantropolog og professor i forsvarsanalyse på the Naval Postgraduate School in Monterey, California. Simons er blant de første kvinnene som har studert og skrevet om spesialstyrker fra et samfunnsvitenskapelig perspektiv (Simons 1997), og Danielsen legger ikke skjul på at hun har vært en stor inspirasjon og rollemodell. Likevel er det andre forskere som får større plass i boka, deriblant Eyal Ben-Ari og hans forskning på israelske soldater.

Danielsen er også tydelig influert av sin tidligere veileder Thomas Hylland Eriksen og av Iver Neumann, som hun selv understreker at har støttet og utfordret henne til å publisere funnene sine.

Simons forord følges av et introduksjonskapittel der vi får presentert bokas hovedfunn og en nyttig innføring i MJKs organisatoriske struktur og posisjon i det norske forsvaret. Deretter følger et innholdsrikt, interessant og tidvis morsomt metodekapittel, der Danielsens beskriver sin vei til og sin rolle innad i MJK, definert av Danielsen selv som «min familie» (s.23).

Denne leseren likte spesielt godt Danielsen refleksjoner rundt hva det betyr å gjøre antropologi «hjemme». Det var også interessant å lese Danielsens beskrivelse av hvordan «the natives spoke back» og utfordret henne – ofte ved å bruke hennes egen terminologi (for eksempel: «Er du en deltagende observatør eller bare observatør?» (s.9)). Dette vitner ikke bare om at Danielsen evnet å bygge nære relasjoner, men også om at hun har gjort en eksemplarisk jobb med å fortelle sine informanter om antropologiens metode og formål.

På den annen side savnet jeg en mer grundig diskusjon rundt forfatterens posisjon og rolle i feltet. Jeg tviler ikke på Danielsen har rett når hun hevder at hennes kjønn og alder viste seg –mot hennes formodning – å være en fordel (s. 16), men det er få empiriske eksempler som viser denne dynamikken utover et løsevev sitat. Jeg savnet også mer kritisk refleksjon vedrørende forfatterens tilknytning og lojalitet til Forsvaret generelt, og til hennes «MJK- familie» spesielt. Med unntak av den uproblematisk beslutningen om å respektere marinejegerens ønske om å holde visse ritualer hemmelige, ble det etter min mening ikke reflektert tilstrekkelig over hvordan denne tilknytningen og lojaliteten kan ha formet hennes tilnærming og analyse.

Kapittel 2 gir en kort, men svært interessant, diskusjon av noen av historiene og mytene MJK forteller om seg selv, hva disse historiene *gjør*, og hvordan de implisitt også er historier om andre (hovedsakelig andre norske eliteavdelinger). Kapittelet gir også en nyttig innføring i sentrale begreper som kriger, elite/spesial og (u)konvensjonell. Denne leseren kunne gjerne tenke seg mer refleksjon rundt hvordan MJKs myter og historier relaterer seg til nasjonale selvbilder (nevnt kort i introduksjonen) og fiendebilder, spesielt med tanke på spesialstyrkenes deltagelse i internasjonale operasjoner i Afghanistan og andre steder.

Kapittel 3 diskuterer MJKs seleksjons- og sosialiseringsprosess, beskrevet som et «institutional apprenticeship». Selv om kravene utvilsomt er tøffe, viser Danielsen at treningen handler om å «bygge krigere, ikke bryte dem ned». Kapittelet beskriver også aspirantenes motivasjon og bakgrunn og analyserer MJKs militære ritualer med skarpe antropologiske briller.

Kapittel 4 og 5 diskuterer de fysiske, psykiske og sosiale ferdighetene som kreves for at marinejegere skal kunne utføre det krevende arbeidet sitt og fungere både individuelt og i

team, samt i det private livet utenfor. Tydelig influert av Foucault, beskriver Danielsen hvordan marinejegerne blir trent til å være «disiplinerte soldater, ikke drapsmaskiner» (s. 117). Kapitlene beskriver hvordan MJK ikke bare lærer soldatene kroppslige teknikker og reflekser, men også forsøker å kultivere en særegen mentalitet og «teft». Danielsen beskriver denne mentaliteten og teften som «SOF-ish», og forklarer at den, i motsetning til konvensjonelle styrkers fokus på uniformitet og instrukslojalitet, innebærer personlig initiativ, egne meninger, fleksibilitet og kreativitet. Behovet for denne mentaliteten stammer fra MJKs ukonvensjonelle oppdrag og metoder, som dagens trusselbilde har gjort stadig mer nødvendig. Denne leseren synes begge disse kapitlene både var overbevisende og interessante, men savnet kanskje litt flere kritiske refleksjoner rundt militær og maskulin krigerkultur (se Dyvik, 2016). Det kunne også vært interessant med en diskusjon omkring spenningene mellom krigerkultur/militarisme og humanisme/nasjonale ideologier, samt forholdet mellom profesjonsetikk, individualisme og nasjonalisme (se for eksempel Brunborg, 2015; Heier, Ottesen og Tvedt 2019).

Kapittel 6 angriper debatten rundt soldaters psykiske helse fra et forfriskende og konstruktivt perspektiv: I stedet for å fokusere på hva som forårsaker psykiske traumer og andre utfordringer, eller se på individuelle mestringsstrategier (self-help), beskriver Danielsen de sosiale praksisene og ritualene MJK bruker for å holde troppen mentalt frisk. Tidligere i boka har Danielsen understreket viktigheten av at marinejegerne lærer hvordan de skal «skru av» og «skru på». I dette kapitlet viser hun at dette ikke bare er en individuell ferdighet, ei heller noe som utelukkende er viktig for den individuelle soldat. Tvert imot har MJK funnet ulike sosiale praksiser og ritualer som hjelper soldatene med å kvitte seg med stress, roe ned, koble av og skvære opp, og dermed holde både seg selv, og troppen som helhet, samlet, frisk og sterk. Dette kapitlet har flust av interessante detaljer og diskusjoner, inkludert en kritisk (men dessverre kort) analyse av hvordan kvinner og homoseksualitet ofte betegnes som en potensiell trussel for mannlig aseksuelt samhold.

Kapittel 7 beskriver MJKs lederskap som en dynamisk og institusjonelt forankret praksis. Spesielt interessant er Danielsens utvidede diskusjon av det egalitære «matrosrådet», selv om linken til norsk egalitarisme ikke ble, sett fra denne leserens perspektiv, tilstrekkelig demonstrert – eller problematisert, gitt at lignende metoder også brukes i andre land, inkludert Storbritannia.

I det åttende og siste kapitlet løfter Danielsen blikket og diskuterer spesialstyrkenes nåværende og fremtidige rolle i en global og stadig mer digitalisert verden. Hun advarer mot forsøk på masseproduksjon og konvensjonalisering av spesialstyrkene, men er samtidig kritisk til MJKs konservative tilnærming til digitalisering, og til manglende erkjennelse av behovet for økt mangfold og kulturforståelse. Avslutningsvis hadde jeg også håpet at Danielsen ville forklart hvordan feltarbeidet forandret hennes mentalitet og holdninger (noe hun impliserer flere steder i boka, men aldri utdyper), men dette ville muligens avviket fra kapitlets intensjon.

Kilde til nye debatter

Alt i alt har Danielsen skrevet en engasjerende, innsiktsfull, og ikke minst original bok om de norske marinejegerne. Det retoriske grepet med å blande analyser med vignetter og utdrag fra interne diskusjoner, fungerer svært godt og gir et levende, nyansert og ofte underholdende perspektiv på norske spesialstyrker – sett innenfra.

Danielsen skriver i introduksjonskapitlet at formålet med boka først og fremst er å «presentere etnografi, analyser og diskusjoner som vil resonnerer, men også stimulere nye

debatter, blant militært personell og akademikere». Dette har hun utvilsomt klart. På et mer overordnet nivå er boka også et forbilledlig eksempel på behovet for, og verdien av, etnografiske tilnærminger og metoder.

Referanser

- Asad, T. (1973). *Anthropology and the Colonial Encounter*. London: Ithaca Press.
- Barth, F. (2008). *Vi mennesker: Fra en antropologs reiser*. Oslo: Pax Forlag.
- Brunborg (2015). *På sporet av en norsk krigerkultur. Holdninger til militærmakt før og nå*. Forsvarets stabsskole. <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/bitstream/handle/11250/278501/MS-1-15.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Dyvik, S. L. (2016). 'Valhalla rising': gender, embodiment and experience in military memoirs. *Security Dialogue*, 47 (2): 133–150 <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010615615730>
- Eide, H. (2005). *Antropologi er ekstrem sport*. Dagbladet, 11.11. 36.
- Heier, T., R. Ottesen & T. Tvedt. (2017). *Libya: krigens uutholdelige letthet*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lewis, D. (1973). Anthropology and colonialism. *Current Anthropology*, 14 (5): 581–602. <https://www.jstor.org/stable/2741037>
- Nader, L. (1972). 'Up the anthropologist – perspectives gained from studying up.' I D. Hymes (Red.) *Reinventing Anthropology*. New York: Vintage Books, pp. 284–311.
- Vike, H. (2013). 'The instrumental gaze: The case of public sector reorganization.' I C. Carsten & A. Nyquist (Red.) *Organisational Anthropology: Doing Ethnography in and among Complex Organisations*. Pluto Press: London, pp. 120–138.